

ЕТНИЧКИ СУКОБИ У ЛИБАНУ

Дина Стефановић

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Горан Грубић

Универзитет у Београду, Факултет организационих наука

Рад се бави етничким и религијским сукобима у Либану, с посебним освртом на утицај спољних сила и религијских учења на ток и интензитет насиља. На почетку рада разматра се улога религије у сукобима и коренима етнорелигијских сукоба у Либану. Затим, говори се о фракцијама и учесницима у грађанском рату, као и кључним спољним факторима који су довели до преображаја грађанског рата у продужени међународни сукоб. Последње поглавље у раду сумира факторе који су довели до промене ситуације након 2000. године и приказује тренутно међуетничко и међурелигијско стање у Либану, са освртом на перспективе даљег развоја.

Поред сагледавања иманентних фактора међуетничког и међурелигијског сукоба у Либану, у раду је истакнута и улога спољних сила, односно међународних сукоба у функцији јачања унутрашње подељености либанског друштва.

Кључне речи: *Либан, сукоб, религија, идеологија*

Увод

За разумевање хроничних етнорелигијских сукоба који потресају Либан већ више од једног века неопходно је сагледавање улоге феномена религије и религијског друштвеног плурализма у стварању предуслова за сукоб различитих заједница унутар једног друштва.

Емпиријска истраживања су потврдила низ законитости између фактора религијског живота друштва и међуетничких тензија које постоје у њему. Студија спроведена 2001. године потврдила је корелацију између степена религијске хетерогености једног друштва и интензитета насиља током унутрашњих немира и сукоба [1]. Друга истраживања показују да тензије између различитих религијских заједница знатно одређују динамику сукоба, као и да је религија кључни фактор дискриминације етничких мањина [2, п. 32]. Студија спроведена крајем 20. века долази до закључка да су државе у којима доминира ислам, посматрано са аспекта либералне демократије и степена развијености институционалне демократије, склоније аутократским облицима владавине од оних у којима доминирају остале религије [3].

Ипак, новије истраживање, које је пратило 24 варијабле религијске дискриминације за 62 мањинске заједнице, у периоду од 1990. до 2004, оповргло је ранији став да је религијска дискриминација израженија у већински исламском окружењу. Примећено

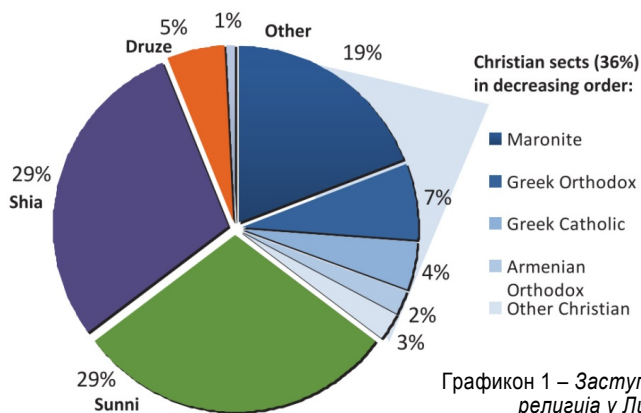
је да је религијска дискриминација у западним демократијама нагло порасла након терористичког напада који се десио 9. септембра 2001 [4, п. 346]. Ово сазнање потврђује да, поред дугорочностатичних фактора, етнорелигијске тензије имају и своју краткорочнодинамичку компоненту условљену критичним догађајима и дневно-политичким сукобима.

Досадашња истраживања о улози религије у сукобима сугеришу да ће сукоби на Блиском истоку бити чести и интензивни – што је и до сада био случај. Религијски фактори посебно су снажни у овом региону, те је сасвим извесно да ће утицати на погоршавање етничких сукоба, повећање религијске дискриминације и јачање утицаја религијских разлика на политичко деловање различитих заједница [2, п. 33]. Поред специфичног значаја религије у животу овог региона, он такође има проблем са хроничним аутократијама, што дугорочно води у нестабилност и сукобе на више нивоа и кроз више облика. Политичке поделе су, поред религијских, други најснажнији фактор нестабилности либанског друштва и унутрашњих сукоба.

Корен етнорелигијских сукоба у Либану

Либан је, етнички гледано, хомогена држава у којој (2011) потпуно доминирају Арапи (95%), а најзначајнију мањинску заједницу чине Јермени (4%). Насупрот етничкој хомогености, изражена је религијска подела на муслимане (59,7%) различитих учења (шиити, сунити, друзи, исмаилити, алавити и насури) и хришћане (39%) у које спадају маронитски католици, грко-православци, мелкитски католици, јерменски православци, сиријски католици, римо-католици и други). Две водеће групе религија броје укупно 17 признатих верских заједница, а 1,3% становништва није припадник ни једне од њих [5, п. 379].

За државу која има нешто више од 4 милиона становника, Либан је интензивно подељено друштво у религијском, културолошком и политичком смислу. Религијска трвења присутна су више од 10 векова и хронично поткопавају развој јединственог националног идентитета. С обзиром на то да ниједна од 17 религија нема доминантну већину, сукоби се одигравају по свим линијама: хришћани против муслимана, хришћани против хришћана, муслимани против муслимана.

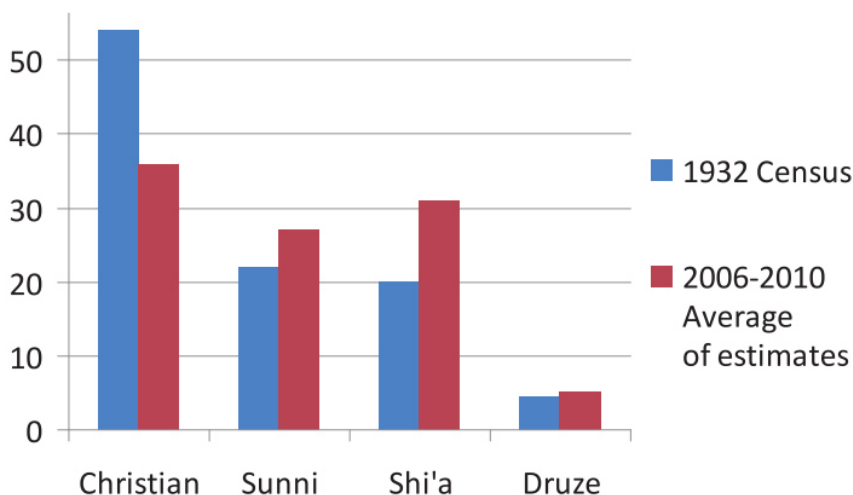

Графикон 1 – Заступљеност званично признатих религија у Либану (2006) [6, п. 105]

Још од 13. века Либан примењује различите форме конфесионализма¹ при изградњи државног поретка и владавине, како би заштитио идентитет заједница које га чине и успоставио равнотежу моћи међу њима. Модерни облик конфесионализма успостављен је уставом из 1926. године [6, п. 105].

Пописом из 1932. године утврђен је однос између хришћана и муслиманима 6 наспрам 5. Након интензивних препирки, 1943. године донет је Национални пакт који је одредио однос представничких група према резултату пописа из 1932. и расподелу кључних политичких функција: председник државе бирао се из заједнице маронитских католика, премијер из сунитске заједнице, а председник парламента из шиитске [7, п. 382].

Поједини аутори истичу да је Либан, након две кризе (1952. и 1958) 60-их година доживео врхунац демократије и хармоничних односа између вођа друштвених фракција [8, п. 289]. Други оцењују да је држава једва функционисала све до распада 1975. године, који је означио и почетак грађанског рата. Као основни извор напетости међу заједницама наводи се неефикасна примена конфесионалног модела владавине [6, п. 105], као и драстична промена демографске структуре која више није одговарала прерасподели моћи дефинисаној у Националном пакту [7, п. 383].

World Factbook (2010); US Department of State International Religious Freedom Report (2008); [6, p. 107]

Политизација шиитског религијског идентитета одиграла је значајну улогу у разбијању националних баријера када је у питању преливање тензија, сукоба и кризе, а касније и кулминацији кризе територијалне целовитости Ирака и Либана [9, п. 521].

Почевши од 1963. године, у Либану и окружењу јача идеологија секуларно-оријентисаног национализма, што заједно са раслојавањем револуционарних режима на заједнице и локалне друштвене структуре доноси противтежу доминацији шиит-

¹ Огранак „консоцијализма“: облик владавине који гарантује заступљеност различитих група.

ских верских група које су из сенке владале шиитским простором. Постојана маргинализација либанских шиита од стране маронитско-сунитске коалиције доводи до погоршања етнорелигијских односа и политизације питања верског идентитета. Услед јачања осећаја припадности и солидарности са шиитским заједницама у окружењу долази до повезивања са страним факторима, као што је Ирак, којим су у том периоду суверено владали шиити. Однос државних институција Либана према шиитима довео је и до сталног присуства Хезболахових оружаних снага на територији Либана – ван надлежности званичне владе [9, п. 540]. Иако се развијала деценијама, ова криза је ескалирала након пада режима у Ираку 2003. године и „Јулског рата“ у Либану 2006. године [9, п. 521]. Урушавање територијалне целовитости држава у региону довело је до урушавања недавно успостављеног мира након дугог грађанског рата и сукоба са Израелом.

Фракције и учесници у грађанском рату

У грађанском рату који је почео 1975. године учествовало је преко 20 оружаних формација са различитим нивоом политичке и војне организације, а долазиле су из различитих етничких, религијских и идеолошких заједница. Паравојне формације могу се груписати према припадности заједницама, иако она није увек значила и савезништво са другим групама унутар ње:

- маронити (маронитски католици) – (9)
- муслимани (пан-исламске групе) – (2)
- сунити – (2)
- алавити – (1)
- шиити – (2)
- палестинци – (2)
- секуларни (идеолошки) покрети – (2)

Званична војска Либана поделила се у две фракције:

1. Либанска армија (**ЛА**) – углавном неутрална према осталим учесницима у рату,
2. Либанска арапска армија (**ЛАА**) – која се борила за владавину Либанског националног покрета (ЛНМ).

Многобројне паравојске и оружане формације биле су окупљене у три главне фракције (стране) у рату:

- **Либански фронт (ЛФ)**

- Либанске снаге, Катеб, Тигрови (Национална ослободилачка партија), Марада покрет, Чувари Чедра, Чедар покрет.

- **Либански национални покрет (ЛНМ) / Либански национални покрет отпора (ЛНРМ)**

- Либанска арапска армија (ЛАА), Арапска црвена коњица, Народна ослободилачка војска, Либански одреди отпора (АМАЛ), Исламски отпор (Хезболах), Народна гарда (Либанска комунистичка партија), Сиријска социјал-националистичка милиција (ССНП), Насеритске милиције (Мурабитун, УТПФ), Ба'атх милиција

- милиције окупљене око Палестинске ослободилачке организације (ПЛО) бориле су се на страни ЛНП/ЛНРМ-а

- Фатах, Народни фронт за ослобођење Палестине...
- Палестинска ослободилачка војска, која је само номинално била део ПЛО-а

- **Влада Слободног Либана (ГФЛ)**

- Армија Јужног Либана

Такође, у рату су учествовале и формације које нису биле део три главне фракције:

- Тавхид – Исламски покрет за уједињење (ИУМ) – исламистички покрет који се углавном борио против сиријске војске и њених савезника у Триполију.

- Извршна команда либанских снага (ВААД партија) – просиријска формација, настала издвајањем из ЛФ

Основни сукоб водио се између **ЛФ**-а којим су доминирали произраелски и прозападни маронитски католици и **ЛНМ/ЛНРМ**-а који је окупљао нехришћанске заједнице и секуларне покрете.

Спољни утицаји и кулминација грађанског рата

Турбуленције у либанском друштву немогуће је сагледати без непосредних спољних фактора који утичу на јачање међуетничких и међурелигијских тензија. За доминацију над Либаном, још од његовог оснивања 1920. године, бори се више регионалних и глобалних сила.

Сједињене Државе, Француска и бивши Совјетски Савез нису оклевали да се мешају у унутрашње ствари Либана, како би себи обезбедили повлашћен положај и моћ над овом државом. Стално мешање спољних фактора, иако декларативно усмерено на смињавање ситуације, само је подгревало ионако напету атмосферу продуженог грађанског рата [10, п. 399]. Утицај САД на регион прелама се, пре свега, преко Израела, а утицај Русије (раније СССР-а) преко Сирије.

Утицај Сирије и Израела на Либан

Сирија још од свог оснивања (1920) и стицања независности (1946) није крила своје противљење постојању независног Либана. Отворено је показивала своје аспирације ка припајању целог Либана својој држави. Непосредно након оснивања Израела, неколико лидера је тежило да успостави прозападну и произраелску владу у Либану, коју би водила заједница маритских католика. Из различитих разлога, све до 70-их, ни Сирија ни Израел нису били у могућности да остваре своје амбиције [10, п. 400]. Супротстављене амбиције две регионалне силе допринеле су подгревању етничких и религијских односа у целом региону, што је постало погодно тло за неконтролисане грађанске ратове и колапс влада и држава.

Сирија је повећала своје интересовање за Либан након губитка Голанске висоравни током шестодневног рата 1967. с обзиром на то да је намеравала да користи упаде оружаних групација, како би појачала притисак на Израел да врати висораван [11, п. 448]. Аналитичари истичу да разлоге за улазак Сирије у либански грађански рат треба тражити и у унутрашњим превирањима у самој Сирији. Током

пролећа 1976. године расло је незадовољство ширих друштвених слојева (фармера, уметника, трговаца, радника у грађевини и нафтном сектору...) према владајућој елити коју су подржавали крупни трговци и индустријалци. Суочени са претњом нарастајуће опозиције, сиријска елита је увидела да ће јој преузимање контроле над Либаном такође обезбедити и неопходна средства за решавање домаћих изазова [12, п. 479]. Тако, већ у првој години грађанског рата, на позив либанске владе, сиријска војска улази на територију земље са циљем да заустави продор снага ПЛО-а, који је заједно са либанским левичарима желео да преотме контролу над државом.

Са друге стране, неспособност либанске владе да обузда ПЛО на својој територији покренуло је Израел да се активно укључи у унутрашње процесе у земљи и да на крају изведе и директну војну акцију [10, п. 401]. Поред стратешких тежњи и активности ПЛО-а са територије Либана, тензије између Либана и Израела често су произилазиле и из спорова око економских интереса и ресурса. Такав случај је сукоб око изворишта слатке воде, односно њене расподеле између држава региона [13, п. 1929].

Тако су Сирија и Израел постали најважнији директни страни учесници у Либанском грађанском рату и накнадним сукобима између завађених религијских, етничких и идеолошких фракција.

Цео регион Блиског истока изузетно је повезан и сукоб у Либану је такође имао реперкусије на унутрашње стање у Израелу и Сирији, сразмерно разликама у друштвеној хетерогености ових држава и Либана. За разлику од Либана, Израел има уједначен однос етничке (етнички Јевреји – 76,4%) и религијске (јудејска вероисповест – 75,5%) хомогености. Етнички не-Јевреји (23,6%) изјашњавају се претежно као Арапи, а у значајније религијске заједнице спадају муслимани (16,8%), хришћани (2,1%), друзи² (1,7%) и остали (3,9%) [14, п. 329]. Међу Арапима у Израелу доминирају Палестинци који су учествовали у либанском грађанском рату под командом сиријске војске и као део ПЛО-а.

Етничку већину у Сирији чине Арапи (90,3%), а у религијском смислу доминирају сунити (74%), док остали муслимани (16%, укључујући шиите, алавите и друзе), хришћанске деноминације (10%) и јудеји представљају значајније мањине [15, п. 632].

Улазак Израела у либански рат и настанак Хезболаха

Низ регионалних ратова арапских држава са Израелом, као и дугорочни сукоби са Палестинцима произвели су континуиран прилив палестинских избеглица у Либан. До 1975. у Либану је боравило преко 300.000 избеглица, што је омогућило ПЛО-у да практично створи државу у држави на југу либанске територије.

Аналитичари оцењују да је Израел 60-их и 70-их година спроводио нејасну и често контрапродуктивну политику према Либану. Израел је одлучио да остане при формалном поштовању територијалног интегритета Либана и никада није прогласио припајање територије коју је дуго држао под окупацијом. Са друге стране, отво-

² Цитирани извор (CIA Factbook за 2011) има неконзистентну класификацију Друза: под референцом Либан сврстани су у Муслимане, док у извештају за Израел воде се као засебна религијска група.

рено је испољавао скептицизам према способности Либана да ефективно остварује свој суверенитет, те је директно и индиректно предузимао акције против безбедносних претњи које долазе са територије Либана [16, п. 182].

Стални инциденти дуж либанско-израелске границе су 1982. године довели до инвазије ИДФ-а на јужни Либан са циљем да потисне снаге ПЛО-а 40 км на север и успостави „сигурносну зону”. Рат у јужном Либану трајао је од 1982. до 2000. године, а отпор против ИДФ-а су, уместо званичне либанске војске, водиле либанске милиције и исламске герилске групе које је предводио Хезболах, уз подршку Ирана.

Хезболах, у буквалном преводу значи „Божја странка”. Формално је основан 1982. године у Баалбеку, малом месту у околини Бека приликом једне скупштине муслиманских великодостојника, махом шиита. Хезболах се најчешће сматра про-иранском паравојном организацијом која је настала као одговор на улазак Израела у јужни Либан.

Док је однос Ирана према овој организацији сталан, однос Сирије био је прилично променљив и комплексан. Сиријски режим морао је да пажљиво одмерава своје потезе у односима са шиитским фундаменталистичким покретом, који је прилично хетероген и нестабилан, као и да истовремено води рачуна о балансу између интереса Ирана и сопствених амбиција према Либану [17]. Већ смо изнели податке о религијском саставу Сирије, те постаје јасно да Хезболах, као изразито шиитски покрет није могао имати пуну подршку ове већински сунитске земље.

Почетком 90-их година долази до промене политичке поруке коју шаље Хезболах, тако да је и позиција Сирије према овој организацији постала другачија. Таким грађанског рата Сирија се ограничавала на изнуђену подршку овој организацији, да би током 90-их и касније почела да јој пружа пуну подршку у виду оперативних услуга и логистике [18, пп. 122–126]. Данас је Хезболах организација која има широк спектар делатности: радио, телевизију, новине, школе, болнице, социјалне установе, а неки чланови су и у саставу либанске владе. Војна тактика се махом заснива на ракетирању израелских циљева, а у нападима се искључује употреба бомбаша самоубица. Војни циљеви Хезболаха, начелно, јесу легитимни, а организација инсистира да никада не врши нападе на цивилно становништво. У својим саопштењима Хезболах се оградиле од деловања Ал Каиде, што је сасвим разумљиво с обзиром на доминацију шиита у овом покрету.

Табела 1 – Поређење капацитета Хезболаха и ПЛО-а против ИДФ-а [18, р. 123].

Конфликт	Страна	Бр. војника	Средства	Исход
1982.	ПЛО	15.000	85 тенкова, 100 противтенковских топова, 150–200 комада топова	Пораз
	ИДФ	75.000	1.240 тенкова, 1.520 оклопних возила и ваздушних снага	
Јулски рат (2006)	Хезболах	3.000	Ракете „кађуша”, ракете дугог и средњег домета, антитенковске и антибродске ракете	Опстанак
	ИДФ	10.000–30.000	Тенкови, оклопна возила, ваздушне снаге и поморска блокада	

Израел је скоро две деценије покушавао да изолује Либан од његовог природног окружења. Узрок неуспеха многи аналитичари виде у погрешном уверењу политичког и војног врха да ће војна супериорност ИДФ-а бити довољна за савладавање Хезболаха. Услед значајних удара које је Хезболах нанео много бројнијој и боље опремљеној војсци, дошло је до покретања израелског јавног мњења ка захтеву да се обустави окупација „безбедносне зоне” у јужном Либану [19, п. 106]. Промена Хезболахове стратегије, која се десила након 2000. године, довела је до тога да ова организација постане знатно ефикаснија у остваривању својих циљева. Поред милиција ПЛО-а, Хезболах данас у огромној мери утиче на судбину Либана и представља изазов по способност ове државе да обезбеди равноправност етничких и религијских заједница.

Промена ситуације након 2000.

Значајан спољни фактор утицаја на друштвена превирања у Либану представљају САД, с обзиром на то да од 2003. године Међународне снаге (МНФ-И) *де факто* спроводе власт у Ираку, као и да је Израел кључни савезник САД у региону. У условима оружаног сукоба Међународних снага са побуњеницима и међусобног сукоба различитих домаћих група настаје хронично неслагање међу теоретичарима међународног права и кључних политичара међународне заједнице по питању правне класификације ситуације у Ираку [20, п. 183]. Грађански рат између сунита и шиита, у којем директно и касније индиректно учествују САД и савезници, представља значајан спољни фактор утицаја на нестабилно либанско друштво. Такође, догађаји у Ираку и улога САД допринели су јачању антиизраелских и антизападних осећања у либанском друштву, тако да ће Хезболах још дуго имати подршку за своје политичке и војне активности.

Сирија је имала традиционално упориште и доминантан утицај на Либан. Ипак, атентат на бившег премијера Либана Рафика ал-Харирија који се одиграо у центру Бејрута, фебруара 2005. године, довео је до урушавања сиријске доминације. Након атентата уследио је снажан притисак сунитске заједнице који је резултирао повлачењем сиријских снага из Либана средином 2005. Према многим, нагли политички заокрет Либана знатно је потпомогнут од САД и Француске, али и Израела који је имао јасан интерес да поздравља удаљавање од Сирије [10, п. 397]. Након промене политичке оријентације Либана настају нове унутрашње тензије с обзиром на то да милитантне групе попут Хезболаха нису гледале благонаклоно на тезе (сунитске) владајуће елите.

На лето 2006. године избија рат (најчешће се назива „Јулски рат 2006”) између Хезболаха и Израела. Иако је Хезболах напао Израел са територије Либана, званична влада и армија Либана нису учествовале у овом конфликту. Владе Израела и Либана су поздравиле резолуцију 1701 СБ УН којом се позива на разоружавање Хезболаха и улазак званичне армије Либана у јужни Либан. Иста резолуција повећала је међународни контингент плавих шлемова УНИФИЛ.

На пролеће 2008. године долази до унутрашњег сукоба званичне владе Либана са Хезболахом, што је био резултат напора званичне владе у Бејруту да обузда деловање Хезболаха на својој територији. Сукоб је окончан помирењем које је влада Либана потписала са више етничких заједница током самита у Катару [10, п. 410]. Политички гледа-

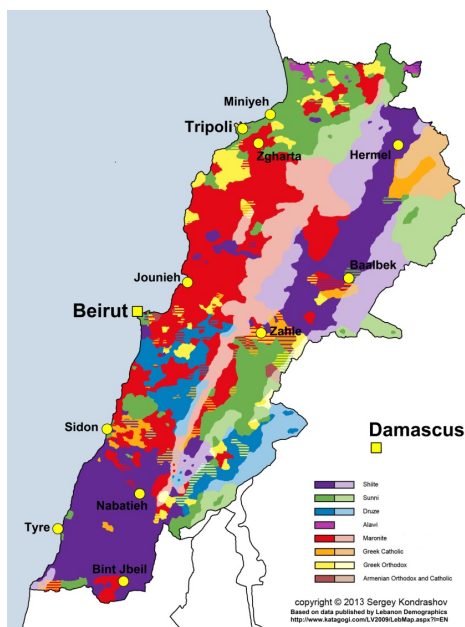
но, Хезболах је остварио победу, јер је око себе успео да окупи и друге заједнице и покрете, а након сукоба позиција владајућих прозападних снага у Либану постаје слабија.

Пред крај прве декаде трећег миленијума постаје јасно да се улога Либана у односу на две кључне регионалне силе Сирију и Израел, променио. Иако оптерећен јаким присуством Хезболаха и његовог сукоба са Израелом, Либан је данас знатно слободнији у доношењу сопствених одлука, односно успостављању односа са Израелом и Сиријом у складу са сопственим интересима. Оваква промена била је неопходан предуслов за поновно успостављање унутрашњег склада и изградњу поверења између завађених етничких и верских заједница.

Последице сукоба

Шест деценија сталних грађанских и међународних сукоба опустошили су Либан, чије је друштво суочено са продуженим сиромаштвом и уништеном економијом.

Иако нема прецизних показатеља, процењује се да је између 600.000 и 900.000 особа напустило Либан у првим годинама грађанског рата из 1975. Иако су се неки вратили, наставак сукоба током 90-их подстакли су нове таласе емиграције, што изазива сумњу у званичне податке. Сматра се да је око 7% становништва убијено током грађанског рата од 1975. до 1990. године, док се између 17.000 и 20.000 још увек сматра несталим у посматраном периоду [21, п. 2]. Преко 175 насеља је делимично или потпуно уништено, а укупна материјална штета процењује се на 25 милијарди долара [7, пп. 382–383].

Мапа 1 – Географска расподела етно-религијских заједница (према попису из 2009. године)

Поред материјалне штете и економског колапса, најснажније наслеђе сукоба је још израженија подела друштва. Истраживање из 2011. је показало да је дошло до географске хомогенизације по етнорелигијском критеријуму, као и да се истински процес помирења никада није одиграо услед непостојања свеобухватне стратегије на националном нивоу. Кључни фактори који отежавају помирење је постојање [7, пп. 392–395]:

- великог броја расељених,
- великог броја несталих,
- великог разарања у местима која су била у средишту интензивних сукоба.

Недостатак помирења резултирао је појачаном друштвеном дискриминацијом по етничким, религијским и политичким критеријумима.

Иако је сиромаштво јак покретач друштвене дискриминације, студије су показале да економски фактори нису кључни када је реч о неравноправном приступу заједничким услугама, као што је здравствени систем. Истраживање је показало да руралне средине немају приступ здравственим услугама, поред економских ограничења и због изражене политичке, етничке и верске дискриминације према мањинским групама [22, п. 50]. Једно од средстава либанске владе у борби против друштвених подела је програм „Националног и грађанског образовања” који се спроводи у основним школама широм земље. Ипак, учитељи који спровode овај програм имају низ тешкоћа услед укорењених међуетничких и међуконфесионалних тензија [23].

Кључни изазов за помирење, мир и стабилност у Либану је постојање јаке паравојне и политичке организације Хезболах, која делује независно од званичне владе у Бејруту, а пре свега представља оружане снаге једне заједнице – шиита. Тешко је замисливо да се оствари једнакост између верских заједница, уколико једна од њих има сопствену армију којом не управља централна влада. Поред тога, изазов за стабилност представља и велика палестинска популација која не жели да се интегрише са остатком нације. Обе друштвене снаге имају непомирљив став према Израелу, који представља веома снажну регионалну силу.

Будућност етнорелигијских односа у Либану ће, пре свега, зависити од способности политичке елите да оствари неколико кључних циљева:

- да стави под контролу Хезболах, односно да обједини оружане снаге у Либану у једну армију под командом једне, демократски изабране власти;
- да изврши друштвену интеграцију палестинске избегличке популације која је тренутно издвојена од остатка друштва;
- да ради на помирењу и поновном повезивању завађених верских заједница, пре свега сунита и маронитских католика.

Важне спољне факторе који ће утицати на међуетничке и међурелигијске односе чине: актуелни грађански рат у Сирији и однос Либана и Израела у светлу могућег сукоба Израела и Ирана поводом спорног нуклеарног програма те земље. У случају смене Ал-Асадовог режима и доласка сунитских побуњеника на власт у Сирији, може се очекивати реакција Хезболах, те преливање међуконфесионалног сукоба у Сирији на територију Либана. Ипак, долазак сунитских и прозападних снага на власт у Сирији може допринети хомогенизацији политичке ситуације у региону и у дугорочном смислу обезбедити нешто извеснију и стабилнију будућност за Либан.

Лако је замислити да рат између Израела и Ирана доведи до новог оружаног сукоба на територији Либана. Готово је сигурно да би у том случају Хезболах напао

Израел и тада постоје две могуће опције: нови грађански рат у Либану између званичне либанске армије и Хезболаха или нов упад ИДФ-а на територију Либана ради обрачуна са Хезболахом, и евентуално палестинским милитантима.

Закључак

Поред сагледавања иманентних фактора међуетничког и међурелигијског сукоба у Либану, у раду је истакнута и улога спољних сила, односно међународних сукоба у функцији јачања унутрашње подељености либанског друштва.

Религијске поделе представљале су основу за избијање сукоба, али треба приметити да се дешавало да припадници исте верске заједнице учествују на различитим странама у сукобу. Тако се, на пример, сунитска милиција Мурабитун, заједно са сунитском Либанском арапском армијом (ЛАА), борила за Либански национални покрет, који је међу својим непријатељима имао Тевиде, такође сунитску оружану формацију.

Латентни сукоб вођен је и по идеолошко-етничкој подели либанских Арапа на просиријску популацију и остале који не желе спајање Сирије и Либана, односно виде себе као засебну нацију.

Будућност друштвених односа у Либану зависи од способности политичке елите да оствари све политичке и друштвене циљеве на путу успостављања равноправности свих заједница и изградњи јединствене либанске нације.

При томе, као и у прошлости, спољни утицаји могу представљати заиста велике препреке. Тако данас грађански рат у Сирији и тензије између Израела и Ирана чине да будућност Либана и даље буде неизвесна.

Литература

[1] R. J. Rummel, „Is Collective Violence Correlated with Social Pluralism?,” *Journal Of Peace Research*, vol. 34, no. 2, pp. 163–175, 1997.

[2] J. Fox, „Are Middle East Conflicts More Religious?,” *Middle East Quarterly*, vol. 8, no. 4, p. 31, 2001.

[3] M. I. Midlarsky, „Democracy and Islam: Implications for Civilizational Conflict and the Democratic Peace,” *International Studies Quarterly*, vol. 42, no. 3, pp. 485–511, 1998.

[4] Y. Akbaba, „Who Discriminates More? Comparing Religious Discrimination in Western Democracies, Asia and the Middle East,” *Civil Wars*, vol. 11, no. 3, pp. 321–358, Sep. 2009.

[5] „CIA: The World Factbook: Lebanon,” *CIA World Fact Book*, pp. 378–381, Jan. 2011.

[6] M. Obeid, „A Lebanese Confession: Why Religious Politics Is Bad for Lebanon.,” *Kennedy School Review*, vol. 10, pp. 104–108, Jan. 2010.

[7] F. Ghosn and A. Khoury, „Lebanon after the Civil War: Peace or the Illusion of Peace?,” *Middle East Journal*, vol. 65, no. 3, pp. 381–397, 2011.

[8] M. C. Hudson, „The Breakdown of Democracy in Lebanon,” *Journal of International Affairs*, vol. 38, no. 2, p. 277, 1985.

[9] Y. Hazran, „The Rise of Politicized Shi’ite Religiosity and the Territorial State in Iraq and Lebanon,” *Middle East Journal*, vol. 64, no. 4, pp. 521–541, Sep. 2010.

[10] E. Zisser, „The Israeli-Syrian-Lebanese Triangle: The Renewed Struggle over Lebanon,” *Israel Affairs*, vol. 15, no. 4, pp. 397–412, Oct. 2009.

- [11] A. Waldman, „Building Blocks for a Future Israeli-Lebanese Accord?,” *Israel Affairs*, vol. 15, no. 4, pp. 445–461, Oct. 2009.
- [12] F. H. Lawson, „Syria’s intervention in the Lebanese civil war, 1976: a domestic conflict explanation,” *International Organization*, vol. 38, no. 03, pp. 451–480, 1984.
- [13] M. R. Greenberg, „Water, Conflict, and Hope.,” *American Journal of Public Health*, vol. 99, no. 11, American Public Health Association, pp. 1928–1930, Nov-2009.
- [14] „CIA: The World Factbook: Israel,” *CIA World Fact Book*, pp. 328–331, Jan. 2011.
- [15] „CIA: The World Factbook: Syria,” *CIA World Fact Book*, pp. 631–634, Jan. 2011.
- [16] O. Barak, „Ambiguity and Conflict in Israeli-Lebanese Relations,” *Israel Studies*, vol. 15, no. 3, pp. 163–188, 2010.
- [17] A. Abukhalil, „Syria and the Shiites: Al-Asad’s policy in Lebanon,” *Third World Quarterly*, vol. 12, no. 2, pp. 1–20, Apr. 1990.
- [18] O. Szekely, „Hezbollah’s Survival: Resources and Relationships,” *Middle East Policy*, vol. 19, no. 4, pp. 110–126, 2012.
- [19] F. A. Gerges, „Israel’s Retreat from South Lebanon: Internal and External Implications,” *Middle East Policy*, vol. 8, no. 1, p. 106, Mar. 2001.
- [20] D. Stefanović, „Kvalifikacija situacije u Iraku 2003 – 2012,” *Nova naučna edukativna misao*, no. 3, pp. 188–199, 2013.
- [21] „Lebanon Country Overview People, Economy, and Foreign Relations,” *International Debates*, vol. 4, no. 1, pp. 2–32, Jan. 2006.
- [22] D. Chatty, N. Mansour, and N. Yassin, „Bedouin in Lebanon: Social discrimination, political exclusion, and compromised health care,” *Social Science & Medicine*, vol. 82, no. 0, pp. 43–50, Apr. 2013.
- [23] B. Akar, „Teaching for citizenship in Lebanon: Teachers talk about the civics classroom,” *Teaching and Teacher Education*, vol. 28, no. 3, pp. 470–480, Apr. 2012.